

УДК 675.1

Патріотичне та духовно-моральне виховання студентської молоді на сучасному етапі реформування системи освіти

Ольга Кошкіна,

доцент,

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Згідно із Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді (травень 2015 р.), а також Указів Президента України «Про День Гідності та Свободи», «Про День Соборності України», «Про День захисника України», Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженої Указом Президента України, викладання соціально-гуманітарних дисциплін у технічному виші займає важливе місце і виконує складну виховну функцію направлення і кореляції зростання особистості молодої людини, а також функцію допомоги з подолання вузького технократичного мислення і допомоги щодо сприйняття світу в його різноманітті, а також допомоги щодо розкриття особистісної багатогранності студента.

Завдання, які стоять перед викладачами комплексу суспільно-гуманітарних дисциплін у технічному виші, виявляються дуже актуальними в тій соціокультурній ситуації, що склалася.

По-перше, наявним виявився процес розпаду традиційних цінностей минулого періоду історичного розвитку суспільства, який яскраво і найчастіше проявляється у конфлікті поколінь, тріумфі антикультури під виглядом масової культури та контркультурних форм. Якщо раніше культура передавалася від покоління до покоління тими же шляхами, якими передавалися стереотипи поведінки та

навіть професії — від батьків до дітей, найчастіше як своєрідний спадок, то сьогодні демонструє нам кризу у процесі соціокультурної трансляції — цей зв'язок порушений, безперервність цього процесу порушена. Все це посилюється протиріччями у процесах фізіологічного та соціального дорослішання сучасної молоді, коли процес дитинства особистості затягується до майже 25-27 років, а процес фізіологічної зрілості настає значно раніше.

тже, в цих умовах ми стикнулися із проблемою деградації суспільства із розірваними зв'язками між поколіннями, розірваною трансляцією культури, розірваним інтервалом у віці між дитинством і зрілістю і втратою традиційних культурних цінностей на фоні перемоги антикультурних форм. В цих умовах не залишається нічого іншого, як впроваджувати культуру, причому це повинен бути процес навчання культурі, на зразок навчання письму, читанню або ремеслу.

По-друге, сьогодні демонструє наявність стресового накопичення інформаційного об'єму, що призводить до емоційного, психологічного, перевантаження, але не призводить до інформованості, накопиченню знань, духовному зростанню особистості. Натомість зростає конфліктність у суспільстві — політична, соціальна, психологічна, ментальна, національна. Суспільство втрачає традиційну модель,

але не придбало альтернативної моделі, яка б була в змозі забезпечити подолання цих криз.

Те ж саме відбувається і у освітньому процесі — накопичуються великі і хаотичні об'єми інформації, навантаження лягає здебільшого на раціональні галузі в освітніх програмах, формуючи перекося між рівнями та формами розвитку розуму та почуттів.

Отже, в цих умовах перед циклом соціально-гуманітарних дисциплін у технічному виші постає дуже складне завдання зберегти цілісність особистості та навіть здоров'я молодої людини.

Важлива роль соціально-гуманітарних дисциплін у технічному виші зумовлюється широким колом питань, які охоплюють ці дисципліни — це, перш за все, антропологічні знання — історичні, соціологічні, політичні, культурні, філософські, правові, етнологічні, національні. Тому цінність і важливість виховної складової в освітньому процесі у технічному вузі буде сприйматися всіма учасниками освітньої діяльності не просто природною, а вкрай необхідною частиною нашої роботи.

Завдання вищої освіти сьогодні не можуть бути здійснені ефективно без такої складової, як національне і патріотичне виховання. В цьому аспекті важливою складовою є особливості та склад патріотичного виховання, а також шляхи становлення та розвитку духовно-морального потенціалу, критерії рівня оцінки та самооцінки шляхетності та вихованості молодої людини, а також роль і місце дисциплін суспільно-гуманітарного циклу у процесі формування громадянської позиції студента. І в цьому сенсі на цикл суспільно-гуманітарних дисциплін покладається велика відповідальність, тому що саме ці дисципліни досліджують такі важливі поняття, як народ, історична національна самосвідомість, ідеологія та ін.

Наприклад, такі суспільно-гуманітарні дисципліни, як «Історія України», «Історія української культури» зазвичай не є суто історією та культурою українсь-

кого етносу, а є також історією та культурою людських спільнот, які поступово об'єдналися в суверенну національну державу шляхом самоорганізації суспільства.

Виховання почуття патріотизму у студентів — процес складний та тривалий. Любов до близьких людей, до свого університету, рідного міста та до рідної країни має велике значення в становленні особистості студента. Знайомство студентів із рідним краєм, із історико-культурними, національними, географічними, природними особливостями формують такі риси характеру молодих людей, які допоможуть їм стати патріотами і громадянами своєї країни. Ці завдання вирішуються у ході різноманітних форм діяльності: не тільки в ході навчального процесу у виші, а й на роботі, вдома, оскільки вони виховують не тільки патріотичні почуття молодої людини, а також формують її взаємовідносини із дорослими та однолітками.

Патріотизм в Україні традиційно завжди мав духовні корені, насичені православною вірою, яка нас учить любити Вітчизну свою, як рідну мати, а якщо треба буде, то захищати її до останньої краплі крові. Церква завжди причисляла воїнів, що захищали Батьківщину цінною власного життя, до сану мучеників і святих. Тому такі поняття як духовність і культура виявляються основою патріотичного виховання.

Духовність — це такі складові особистості, які виражені у вигляді духовних, моральних та культурних цінностей і традицій. Поеднання духовності з індивідуальною свідомістю називається совістю. Зміцнення духовності здійснюється в процесі життєдіяльності. В умовах ідеологічного вакууму завжди спостерігається криза духовності як криза довіри і розбрату суспільства.

Культура — це сукупність створених людиною матеріальних та духовних цінностей, в тому числі набір правил (часто неформальних), стереотипів і норм поведінки, результатів творчості, притаманних суспільству.

Духовність характеризується такими високими моральними якостями, з якими згодні всі люди, якими б індивідуальними особливостями вони не були наділені, це такі взаємовідносини між людьми, що ціняються в будь-якому суспільстві, і споконвіку проявляються в милосерді, співпереживанні, взаємодопомозі, повазі, любові до ближнього. Духовність дає такий стан особистості, який виражається в поєднанні особистого і спільного, дає відчуття стійкості і єдності з навколишнім світом, природою, людьми.

Шобудова державних відносин, їх усвідомлення повинно відбуватися тільки через призму духовно-історичних традицій, прийнятних для всіх його громадян. Цей синтез повинен стати контуром української національної ідеї, яка виражає систему цінностей для об'єднання всього народу, але при цьому не ігнорувати традиції регіонів, держави, які встановлювались споконвічно. Метою формування і розвитку патріотичних якостей громадян України повинно стати поетапне досягнення такого духовного і культурного рівня стану українського суспільства, яке забезпечить повне виконання всіх завдань мирного існування і реформування країни. У практичному руслі це означає відродження системи патріотичного виховання зі всіма її компонентами: історико-патріотичним, героїко-патріотичним та військово-патріотичним, при цьому кожний з компонентів вирішує специфічні завдання:

— історико-патріотичний компонент передбачає виховання гордості за свій народ, наслідування його трудових і культурних традицій, формування поваги до законності і Конституції, дітей до батьків, громадян до Батьківщини;

— героїко-патріотичний компонент передбачає формування готовності відстоювати цінності своєї країни, маючи на увазі також і подвиг повсякденної праці;

— військово-патріотичний компонент передбачає підготовку до військової служби, наслідування традиціям Збройних Сил України;

Змістовною стороною завдань є:

— формування високих духовно-моральних принципів та громадянської відповідальності, відданості своїй Вітчизні;

— формування військово-патріотичних якостей і свідомості молоді на основі культурних цінностей, славних трудових і бойових традицій народу;

— формування здорового способу життя підлітків і молоді, профілактика алкоголізму, правопорушень і бездоглядності;

— визначення власних ціннісних орієнтацій, відношення до своїх традицій і культури, минулого і майбутнього — все це стає не абстрактною теорією, а нагальною проблемою сьогодення;

Отже, актуальність проблеми виховання патріотизму в умовах сучасного суспільства визначається наступними основними причинами:

— розширення несприятливого середовища соціального простору, яке має негативний вплив на свідомість і почуття студентів;

— руйнування традиційних цінностей, спадкоємності поколінь;

— загострення суспільних протиріч;

— дослідження та аналіз духовно-моральної та суспільно-громадянської зрілості студентів;

— дослідження нормативно-правової, методичної та навчальної літератури по цій проблематиці.

Шроявлення патріотизму і саме патріотичне виховання мають свої особливості на кожному етапі дорослішання людини. По відношенню до студента патріотизм визначається як його потреба брати участь у всіх справах на користь до оточуючих його людей, до представників живої природи, а також наявністю у молодій людини таких якостей, як можливість виразити своє співчуття, наявністю почуття своєї особистої гідності, осмислення себе частиною оточуючого світу.

Якщо молода людина здатна усвідомлювати такі речі, вона має можливість змінювати цей світ на найкраще. Бути

корисною, мати любов і шану до своєї країни, і здійснювати все це на практиці, у реальних справах.

Зміст процесу патріотичного виховання має розкриватися у такий спосіб, як:

— заохочення студентів до культурної спадщини, свят, традицій, народного мистецтва, усної народної творчості, музичного фольклору;

— ознайомлення з родиною, її історією, її членами, родичами, пращурами, родоводом, родинними традиціями; з містом, селом, їх історією, традиціями, відомими мешканцями, пам'ятками;

— організація творчої продуктивності у діяльності студентів, коли студент має прихильність до певної діяльності, як, наприклад, турбота про людей, про рослини або тварин.

На сучасному етапі процес патріотичного виховання може бути реалізованим у сукупності тендерного, ціннісного, гуманістичного та культурологічного аспектів виховання.

Система освіти поки що знаходиться у процесі реформування. Тому залишаються невирішені проблеми. До них можна віднести проблему духовно-морального виховання молоді. Постановка цієї проблеми пов'язана із різким падінням духовного здоров'я суспільства. Причини духовної стагнації полягають в процесах зміни ідеологічних орієнтацій, в появі духовного вакуума (це пов'язане із проникненням західної комерційної культури, культу насильства, егоїзму, порнографії і т. і.). Бездуховність, низька мораль, а також грубість, преступність, наркоманія, алкоголізм та інші пороки нашого часу — все це руйнує суспільство та державу.

Під поняттям «духовність» розуміється стан людської самосвідомості, яка має своє проявлення в думках, словах і діях. Духовна культура має деякі важливі риси, що відрізняють її від інших галузей культури: по-перше, вона не утилітарна, тобто духовна культура за своєю сутністю безкорисна. Її сутність полягає у таких значеннях, як «радість духу», тобто

краса, знання, мудрість. Вона потрібна людям сама собою, а не заради вирішення будь-яких зовнішніх утилітарних завдань; по-друге, духовна культура надає людині найбільшу свободу творчості у порівнянні з іншими галузями культури, ця свобода творчості проявляється вже в стародавніх міфах, не кажучи вже про безмежний простір для творчості, який дає мистецтво; по-третє, світ духовної культури демонструє собою незрівняний духовний світ, який створений силою людської думки.

Треба зазначити, що на сучасному етапі реформування системи освіти розробка державної програми духовно-морального виховання ще потребує свого вдосконалення, хоча узагальнення історичного досвіду та аналіз сучасного життя суспільства дає можливість знайти шляхи і засоби відтворення процесу виховання у його різноманітних формах.

Нестабільність економічної сфери, соціальна диференціація суспільства, девальвація духовних цінностей мали негативний вплив на суспільну свідомість більшості людей, в першу чергу, молоді. У широкому сенсі духовно-моральне виховання — це інтегральний, стратегічний, інтелектуальний ресурс суспільства и всієї держави. Ця складова системи виховання формується переважно впливом на свідомість і впливає на зовнішню поведінку людини, на її відношення до світу природи і людей, при цьому відображуючи ціннісні орієнтації особистості.

Треба підкреслити, що становлення і розвиток духовно-морального потенціалу реалізуються наступними шляхами:

— заохочення студентів до цінностей культури, мистецтва, музики, театру, а також до різноманітних видам творчої діяльності;

— розвитку образної та емоційної сфери молоді людини у повсякденному житті;

— створення внутрішньо особистісного, міжособистісного психологічного комфорту;

— оцінки та самооцінки рівня знань, навичок та вмінь, які будуть отримані студентом в процесі навчання.

Виховний потенціал навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу є достатньо великим з точки зору їх значущості для формування громадянської культури студентів. Навчальні дисципліни суспільно-гуманітарного циклу формують єдину сукупність світоглядних, ціннісних, духовних та організаційно-діяльних ресурсів для аудиторної та поза аудиторної роботи. Ці навчальні дисципліни формують громадянську культуру студентів, допомагають виховувати такі якості особистості, як патріотизм, толерантність, громадянськість та інші, які є необхідними для адаптації молодої людини в сучасному суспільному житті.

 крім цього, в процесі освоєння дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, вивчаючи та здобуваючи знання про людину, її відносини із природою, суспільством студенти отримують також духовні цінності, ціннісні орієнтації та моральні позиції. Наприклад, викладачі кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету будівництва та архітектури постійно шукають шляхи поєднання навчально-пізнавального процесу із процесом виховання шляхом підбору певної літератури та інших матеріалів про пам'ятки історії та культури України, надбання українського народу в різноманітних галузях знань, науки, техніки, спорту та ін., про відомих людей нашої історії та культури.

Якими можуть бути критерії рівня оцінки та самооцінки духовно-моральної шляхетності у молодої людини? Визначимо ці критерії:

- наявність наукового світогляду;
- наявність почуття внутрішньої свободи, що являє собою гармонію із внутрішнім світом людини, природою та суспільством;
- прагнення до самореалізації;
- успішність провідної навчальної діяльності;
- адекватність самооцінки.

Людина приходять до цього світу і не має у своїй власності багатства ні в духовно-моральному сенсі, ані в культурному. Тому потрібен зовнішній вплив з боку батьків, викладачів, всього навчально-виховного середовища вищу задля прилучення молодої людини до надбань світового культурного та духовно-морального факторів.

Молода людина поступає до вчз у достатньо дорослому стані у моральному відношенні із властивими переконаннями та якісними характеристиками, які сформувалися під впливом родини, дошкільних установ та ін. Сучасна молода людина відчуває на себе потужний вплив засобів мас-медіа, світу мистецтва, масової культури. Таким чином, вчз підключається до виховання студента вже після інших впливів.

Завдання виховання національної інтелігенції, яке виконує саме вища школа, а також сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти — ці завдання повинні виконуватися вищими навчальними закладами на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців за умов комплексного підходу і залученням до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу вчз, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді.

Таким чином, в сучасних умовах стресового емоційного, психологічного, перевантаження навчальні дисципліни суспільно-гуманітарного циклу мають вирішувати велике коло нагальних проблем, пов'язаних із духовно-моральними аспектами життєдіяльності молодої людини задля вирішення питання збереження цілісності особистості та її духовного зростання. Це неможливо реалізувати на практиці без запровадження в освітньо-виховних закладах нової та удосконалення існуючих парадигм патріотичного та духовно-морального виховання, що здійснюється саме у процесі викладання навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу.

 тже, зауважимо, що освітня й виховна діяльність навчального закладу повинні бути у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Оновлення змісту загально-освітніх, суспільно-гуманітарних дисциплін повинно бути підпорядковано меті формування національної самосвідомості, патріотизму, правової і економічної грамотності, соціальної активності, загальної культури особистості, що базується на надбаннях української та світової історії і культури.

Література

1. *Болтівець С.І.* Українські виховні ідеали і моральні норми психічної самоорганізації особистості // Педагогічний процес: теорія і практика. — Науковий світ. — К., 2013. — Вип. 2
2. *Варзар І.М.* Політична етнологія як наука. К., 2004. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uk.x-pdf.ru/5politologiya/index.php>
3. *Винниченко В.* Відродження нації. К., 1994. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.library.kr.ua/bibliograph/vunuch.html>
4. *Грушевський М.С.* Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pseudology.org/Eneida/Grushevski_XhoTakiUrhainci2.pdf
5. *Дрінь О.* Теоретико-методологічні засади типологізації етносоціополітичної ситуації як явища сучасності. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vlu_fps/2011_2/drin.htm
6. *Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості* : монографія. — К. : Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/img/monograph/file/etnopolitic_site_135.pdf
7. *Казміренко В.П.* Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у внз та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. — 2004. — №6. — С.76-78.
8. *Калакура Я.С.* Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. — К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. — 496 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ipiend.gov.ua/img/monograph/file/rafalskyi_kultura_192.pdf
9. *Лантєва Г.Р.* Теоретичні підходи до проблеми духовної самореалізації особистості у сучасній психології // Практична психологія та соціальна робота : науково-практичний та освітньо-методичний журнал. — 2013. — № 10. — С. 16-19.
10. *Лучинкіна А.І.* Аналіз мотиваційної складової інтернет-соціалізації // Практична психологія та соціальна робота. — 2014. — № 9. — С. 1-4.
11. *Ліщинська О.А.* Мотиваційно-динамічний каркас особистості // Практична психологія та соціальна робота. — 2014. — № 8. — С. 1-4
12. *Психофізіологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина — людина»*: монографія / [О. М. Кокун, І. В. Болотнікова, С. І. Болтівець та ін.] ; за ред. О. М. Кокун ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. — К. : Ін-т психології ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 265 с.
13. *Традиційна культура в умовах глобалізації: культурна ідентифікація та інформаційне суспільство* // Матеріали наук.-практ. конф., 18-19 травня 2012 року. Харків, 2012. — 141 с. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.cultura.kh.ua/images/stories/document/sbornik.pdf>
14. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи. — К. : Академвидав, 2010.
15. *Шевченко, Н. Ф. , Шевчук М.З.* Практикум з розвитку духовного потенціалу молоді // Практична психологія та соціальна робота. — 2014. — № 4. — С. 62-71.

17.04.2018